

NOČ, DALJŠA OD UPANJA

Lojze Krakar

*Morda je nekje pomlad, morda bodo neki dan
ozelenele naše roké, ozelenela naša usta,
morda je resnično pomlad, polna bele krvi —
toda armada kamnov je večja, večja od naše hrabrosti.*

PREŠTEL SEM PRIJATELJE: SKRBNO

sem štel jih na prste: poslednji
se mi izneverjajo: v meni
je vsak dan manj sonca: brez sonca
pa zmrzne še kamen: pokosil
sem polje po toči: že dolgo
sam hodim po poti: le kamni
še hodijo z mano: in zvezde
še včasih kje srečam: o kamni
na poti do groba: in zvezde,
ki svetite v večnost: vem, čisto
bo treba pomesti: naj pride
sem smrt kot za praznik: poslednjič
preštevam prijatelje: vračam
jih zemlji in vetru: o sanje,
kolibriji drobni: razdrite
vsa gnezda na zvezdah: postélji
mi, cesta, ob sebi: o véliki
grmi samote!

KADAR NE BO VEČ NIHČE POTRKAL NA VRATA, ODIDI.

Izberi ponos, ne zamenjaj bogastva z usmiljenjem.

Razpoznavni znak za ponos je krik, ki se vije po tebi.

Razpoznavni znak za usmiljenje so tisti, ki krik zaslišijo.

Ne reci: bilo je grdó — lajanje je pravica psov.
In ne reci, da se daní — zatajil boš noč, svojo mater.
Čakaš, če bo kdo potrkal, in kruh se suši na mizi.
Vstani, vzemi psa izpred vrat in pojdiva, čakajo vaju.
Pes v tebi bo lajal na grozo, kakor bi hropla zemlja,
a ti ga boš držal na vrvi in pel kakor volk, do solz.

JUTRA IMAJO MLADE ZOBE,

ostre kakor čeljusti spoznanja.
Plačam jim z mesom najlepših reči,
da me ne zgrizejo s svojimi zenicami.
Podobna so semnju, na katerem se zbirajo
okostnjaki menihov in devic iz marmora.
Obstopijo me in mi nudijo čednosti,
podobne papirnatim zlatim zapestnicam.
Toda moja žeja cvrči po vodnjaku
kakor žerjavica, žejna oblakov.
Ne dajo mi piti: okoli vodnjaka
čepé srepogledi, strupeni grmiči,
ne dajo mi jesti: za to so pristojni
nenehno prisotni mrliški ogledniki,
in ženska, ki spi poleg mene, hreščé
povezuje culo z mojimi grehi.
Koga bom moral zdaj najprej srečati,
kdo mi bo prvi pljunil v upanje?
Z zadnjim bankovcem, popisanim z molitvami,
kupim poguma, narejenega v fabriki,
izbljujem poslednje včerajšnje upanje
in znova koračim na njivo neplodnosti.
Ded se je zmeraj prej prekrižal.
Meni pa zvežejo roke na hrbtu.

NE SKLEPAJTE, PROSIM, PREZGODAJ POGODBE

s črvi mojega sodnega dneva.

Obenem vas vljudno prosim, ne vzgajajte
mojih instinktov v šolah za opice.

Podelujte si medalje, zborujte, odločajte
o levem in desnem čevlju, če hočete,
toda izbrišite svoje očetovstvo

iz misli mojega krstnega lista.
Gojil nisem niti zdravilnih rastlin,
še manj sem bil kdaj škof ljudožercev.
Ko ste vi odhajali izkopavat mumije,
sem jaz zaspal in zamudil ladjo.
Resnično nisem našel še nobenega vretenca
kakega angela ali predsednika.
In tudi v izgnanstvu sem iskal le mravljo,
ki je pobegnila iz mojega vrta.
Nikar me zato ne ubijte, ponavljam:
spoštujem vse zvezde iz nebeške sirotišnice,
obožujem boga, ki ustvarja stihijo,
priporočam se črvom za poraze politikov,
in moja žalost, mirna kot mavrica,
želi do smrti ostati čebela.

MOLIMO Z VRABCI ZA KLASJE

visoke, zrnate trave:
o dobra stara trava,
rasti za naša gnezda!
Naši mladiči so goli
in v zibkah iz jeklenih ostružkov umirajo.
Zato so vse naše pomladi sive
od joka dreves na otroških pogrebih.
Tudi nam ni nič več do življenja, edino
jesti še moramo, jesti do smrti.
Toda za zrna, ki nam jih vržejo,
moramo drug drugemu izključvati oči.
Nič več, nič več, žvrgolijo sinjine,
nič več ni življenje podobno sreči.
Sreča je zaprta v stekleni jetnišnici,
kjer ni niti žebnja, da bi se obesila.
Zato zdaj vsi vrabci vse dneve molimo,
potihem, da nas ne bi slišali skobci,
na skrivnem, da nas ne bi slišali še drugi,
opolnoči, ko nas vidijo edino nebesa:
o zelena mana v naši puščavi,
padaj za svoje vrabčje vernike
s stebli za njihova gnezda,
z zrnjem za njihovo lakoto!

KOLUMB PA POTUJE DALJE. NA LADJO

je ukazal zapisati tele besede:

Prepovedujem objokovati razbite ladje,
razbitih ladij bo vedno več.

Prepovedujem misliti na žene, žene
so matere dvoma, ki je oče smrti.

Prepovedujem čakati na ptice, lastovke
so šle tod že zdavnaj, vrabci ne morejo.

In na jarbol bom dal privezati vsakogar,
kdor bi kdaj sanjal v spanju kaj strašnega.

Devetindevetdeset nas ne bo več nikdar stopilo
z nogami na zemljo, toda zemlja je.

Vidite razbito ladjo v daljavi?

Še mrtva verjame, da zemlja je.

Ne poslušajte galebov: devetindevetdeset
mož izmed nas jim neki dan vržemo,

toda cilj te poti ni večnost med ribami,
čar te poti je v radostnem ugibanju

vetra in rib in bitij nad ribami,

kdo bo med nami tisti stoti.

Zato prepovedujem na tej ladji umirati.

In ladja gre dalje. Ladja državotvornosti.

MOGOČE SO TUDI ONI LJUDJE, SAJ POZNAJO STRAŠNI SMODNIK BESED.

Veliki človek, pravijo, prinašamo ti srce, zlato srce.

Toda veliki človek ima prežalostno drobovje,
da bi mogel prebaviti zlato srce.

Veliki človek, rečejo, prinašamo ti dobroto, ljubezen in upanje.

Toda veliki človek, v katerem so pravkar dotolkli upanje,
potrebuje samo še strup, da bi ubil dobroto.

Veliki človek, jočejo, prinašamo ti prihodnost in zvezdo jutranjico.

Toda veliki človek lahko tudi v temi ubije ženo
in brez zvezde jutranjice zaključí svojo prihodnost.

Veliki človek, rotijo človeka, kaj smo ti storili?

Toda veliki človek jim kaže samo veliko gnilo rano
in strašna lačna usta,

suha od neuslišane molitve.

Zaviti v škrlatne plašče odhajajo k novim žrtvam.

OBLEKLI SO SE V BELA ZDRAVNIŠKA OBLAČILA
in nam iztrgali, kar je spočela
z našim obupom naša mladost.

Zdaj smo pohabljeni, zdaj smo svobodni
kot jalov kamen, ko ljubi zemljo,
in nikdar ne bomo več rodili sanj
in slišali njihovega radostnega joka.
Postali bomo starikave prostitutke
ali čuvarji stranišč za gospode.
Siti tablet in kvadratnih korenov
se bomo včasih spomnili na dobri stari krompir
in na besedo mati.
Besedo človek pa bomo morali iskati
v kakšnem starem, zelo starem slovarju,
podobnem samoti stoletnega meniha,
toda razlage ne bomo več razumeli.

ZIVIMO OD OLUPKOV UPANJA, NA UPANJE
kupujemo življenje za sproti, ker včerajšnji
rožnati bankovci z velikimi podobami
srčnega kralja nič več ne veljajo.

Preplašeni kot šolarji na dan pred maturo
se tolažimo z nekimi čudnimi obhajili,
od katerih se vračamo nepotešeni
kakor živali s paše v pustinji.

Prevesti se hočemo v jezik živali,
toda v tem jeziku, ki ve za ubijanje,
glad in ploditveno radost, ne najdemo
naše besede za bivanje v votlosti.

Vtaknili so nas med kolesje, zdaj meljemo
z mislimi zemljo, do solz razočarano,
in zaradi pozabljivosti nekega uradnika
nimamo tal in ne strehe nad glavo.

Na svatbeno noč se začnemo ljubiti
z noži v rokah... in potem bi se varali,
toda kako in s kom naj se varamo
v tej neobljudeni mrzli čakalnici?

Mrzlo nam je, a čakati moramo,
vlaka še ni, zato včasih zadremljemo
s culo pod glavo in skrivoma sanjamo
o novih vladarjih in starih cesarjih.

Nekoč bomo morda živali, sanjamo,
z molčečnostjo rib in s strupom škorpionov,
in takrat bomo v svoje slovarje zapisali
besedo za bivanje v votlosti. Čakanje.

TODA MIŠI BODO DALJE LOVILI NA PAST.
Slanina v pasti je podobna sreči.
V past gredo miši tako rekoč z radostjo.

Gledam jih torej, kako gredo v past.
Veliko jih je, veliko preveč
za košček slanine, zato se sovražijo,
prepolne sebe in svoje mišjosti
in od zavisti sive do repnih vretenc.
Katera bo prva, cvilijo, prva,
čeravno je znano, katera bo prva
od prvega dne, odkar so na svetu.
Ko vstopi, ji dajo žezlo direktorja
in odkažejo najvišji sedež požrešnosti.
V rebra ji po protokolu vljudno zasadijo
železne bodice in nazaj več ne more.
Potem vstopi druga. Tej dajo papirnato
pručko mišjega honoris causa
in kožo od slanine: od brezmejne hvaležnosti
kar sama nasadi še moža na bodice.
In tretja je državna umetnica, četrta
piše za mišje časopise, peta
odreja tej davke, deseta jih pobira,
sedemnajsta zapravlja, osemnajsta je cipa —
in tako je pravzaprav že odprta mišnica
za vse izbrane, mazljene miške,
ki cvilijo od sreče druga na drugi
druga čez drugo, cvilijo hvalnice
Njegovi Vsemišjosti, cvilijo v sonetih
ali kakor je v modi, in glojejo, glojejo

sveto plesnivost, pomešano s strupom,
da lahko poginejo v državni mišnici
in jih oznanijo na državni prižnici
mišjega kraljestva vesoljni sivosti.

Mišje pasti so okrogle kot sreča.
Poslušam himno zgoraj omenjenih miši:
cvileči tedeum pastem z bodicami.

KRITIČNI NAZOR JOSIPA VIDMARJA

Anton Ocvirk

Letos sredi oktobra* je praznoval Josip Vidmar sedemdeseto obletnico rojstva, življenjski jubilej, ki je zbudil vsesplošno pozornost in sprožil kopico osvetlitev njegovega dela in osebnosti. Ob tej priložnosti je bilo napisano in povedano marsikaj zanimivega o njem kot človeku, publicistu, udeležencu našega osvobodilnega boja, kritiku, dramaturgu, prevajalcu, skratka možu, ki je bil skoraj štirideset let v ospredju, a najmanj dvajset let v središču našega kulturnega snovanja. In še danes nas preseneča s svojo izredno vitalnostjo, saj nas s svojimi kritičnimi posegi v slovensko literarno in kulturno dogajanje neprestano opozarja nase, na svojo prisotnost med nami, obenem pa tudi na ideje, ki jih je leta in leta oznanjal in se zanje vnemal, jih branil in se zanje boril z besedo in peresom. Pred seboj imamo kritika, ki se je vedno zavedal pomena in odgovornosti svojega poslanstva, misleca-esteta, ki si je zgradil svoj svet vrednot, tisto duhovno ravnotežje v sebi, ki mu je omogočalo, da se je vedno ravnal v skladu s svojimi prepričanji in spoznanji.

V pričujočem razmišljanju ne nameravam osvetliti vseh plati njegove osebnosti, kaj takega bi v tej obliki niti ne bilo mogoče, omejiti se hočem samo na njegovo literarno-kritično delo, na spise, ki imajo za predmet besedne umetnine in prek njih avtorje, ki so jih ustvarili, pravzaprav na njegov estetski nazor. To se mi zdi važno iz več razlogov, predvsem pa iz dveh. Najprej je res in očitno, da je bilo Vidmarjevo prizadevanje vseskozi in v največji meri posvečeno vprašanju, ki so neposredno zvezana z literaturo, tedaj s tisto zvrstjo umetnosti, ki je najbolj pereča, ker je najbližja stvarjem in resničnosti v najširšem pomenu te besede, hkrati pa tudi najbolj zapletena, ker s pomočjo besed transfigurira ali, če hočete, preoblikuje življenjska dejstva in pojave v posebne estetsko učinkovite podobe in pripetljaje, ki imajo na sebi nekaj povsem svojega in niso ne mrtvi odsevi ne po-

* Govor na intimni proslavi Vidmarjeve sedemdesetletnice, ki jo je priredila Državna založba Slovenije 22. novembra 1965.